

WOJCIECH GÓRALSKI*

PRAWO DO ZAWARCIA MAŁŻEŃSTWA. PERSPEKTYWA KANONISTY

Zakorzenione w naturalnej inklinacji mężczyzny i kobiety bycia ze sobą (*inclinatio ad matrimonium*)¹, znane w prawie rzymskim, prawo do zawarcia małżeństwa i ustanowienia rodziny, należące do katalogu podstawowych praw człowieka, proklamowane w Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych z 1966 roku², jest również prawem wiernego w Kościele katolickim³. Deklaruje je kan. 1058 obowiązującego Kodeksu Prawa Kanonicznego (z 1983 roku): „Małżeństwo mogą zawrzeć wszyscy, którym prawo tego nie zabrania”⁴; norma ta stanowi powtórzenie kan. 1035 KPK z 1917 roku.

Ochrona *ius connubii* stanowiła od dawna stałe źródło inspiracji wielu rozwiązań w obszarze kanonicznego prawa małżeńskiego, a także jeden z najbardziej znaczących impulsów skłaniających ustawodawcę do nadawania instytucji małżeństwa charakteru personalistycznego. „Sama zaś regulacja dotycząca wykonywania *ius connubii* była i jest podyktowana, jako niezbędna, perspektywą dobra wspólnego i ochrony drugiej strony, jest więc zwykłą konsekwencją wymiaru zarówno społecznego, jak i międzyosobowego małżeństwa”⁵. Uwzględnienie tego pozwala

* WOJCIECH GÓRALSKI – Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Wydział Prawa Kanonicznego, Katedra Kościelnego Prawa Małżeńskiego i Rodzinnego.

¹ Zob. Ioannes Paulus II, *Allocutio ad Romanae Rota Auditores* (01.02.2001), AAS 2001, 93, s. 360.

² „Uznaje się prawo mężczyzn i kobiet w wieku małżeńskim do zawarcia małżeństwa i założenia rodziny” (art. 23 ust 2). Dz. U. 1977 Nr 38, poz. 167.

³ „Wszyscy wierni mają prawo być wolni od jakiegokolwiek przymusu w wyborze stanu życia” (kan. 219 KPK); Zob. P. Moneta, *Il diritto al matrimonio (can. 1058)*, w: *Diritto matrimoniale canonico*, t. 1, ed. P.A. Bonnet, C. Gullo, Città del Vaticano 2002, s. 204–205; J. Hervada, *Studi sull'essenza del matrimonio*, Milano 2000, s. 215–234; G. Lo Castro, *Matrimonio, diritto e giustizia*, Milano 2003, s. 26–30.

⁴ Norma ta zawarta jest także w kan. 778 Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich (KKKW).

⁵ W. Góralski, *Ius connubii w Kodeksach Prawa Kanonicznego z 1917 oraz z 1983 roku*, w: tenże, *Studia nad małżeństwem i rodziną*, Warszawa 2007, s. 173; tenże, *Ius connubii w Kodeksach Prawa Kanonicznego z 1917 oraz z 1983 roku*, w: *Historia magistra vitae. Księga jubileuszowa ku czci Profesora Jerzego Flagi*, red. A. Dębiński, S. Wrzosek, K. Maćkowska, M. Kruszevska-Gadoś, Lublin 2007, s. 187.

następnie określić granice interwencji władzy publicznej w tej dziedzinie. Ważną zasadę interpretacyjną dotyczącą ewentualnych ograniczeń w wykonywaniu owego prawa stanowi kan. 18 KPK polecający stosowanie ścisłej interpretacji ustaw ograniczających swobodę wykonywania uprawnień⁶.

Ius connubii, które służy bardziej osobom zawierającym małżeństwo, niż samej władzy wykonywanej w stosunku do tych osób, jako fundamentalne prawo osoby i wiernego, nie zależy od systemu małżeńskiego, lecz od samej natury małżeństwa, a w przypadku ochrzczonych od natury małżeństwa sakramentalnego⁷. Można powiedzieć, że urzeczywistnianie tego prawa stanowi wyraz suwerennej władzy rodziny powstającej w oparciu o małżeństwo⁸.

Wnikliwa analiza kanonicznego systemu małżeńskiego, kształtującego się od *Dekretu* Gracjana (ok. 1140), poprzez prawo dekretów⁹, postanowienia Soboru Trydenckiego, aż po kodyfikację z 1917 i 1983 roku, pozwala przyjąć, iż wykonywanie prawa do zawarcia małżeństwa zawsze znajdowało swoją podstawę w takich czynnikach, jak: centralna rola zgody małżeńskiej jako przyczyny sprawczej małżeństwa, wolność kontrahentów, kompetencja władzy kościelnej w stanowieniu szeroko rozumianych przeszkód małżeńskich oraz formy kanonicznej. Upowszechniająca się zaś zasada, w myśl której wszyscy mają prawo do zawarcia małżeństwa, jeśli nie ma wyraźnego zakazu prawa, powiązana z domniemaniem na rzecz zdolności do zawarcia małżeństwa, a także z domniemaniem o ważności małżeństwa (kan. 1060 KPK), stała się trwałym elementem małżeńskiego systemu kanonicznego¹⁰. I jakkolwiek *ius connubii* zostało sformalizowane dopiero w KPK z 1917 roku, to jednak było zawsze obecne jako obiektywne kryterium w określaniu właściwych rozwiązań w konkretnych przypadkach przedkładanych władzy kościelnej¹¹.

W trwającym przez stulecia procesie ewolucji dotyczącej miejsca i roli *ius connubii* w systemie kanonicznego prawa małżeńskiego doniosłym momentem stał się KPK z 1983 roku. Znaczenie tej kodyfikacji polega zarówno na uwypukleniu – w stopniu znacznie większym niż w KPK z 1917 roku – rangi, a tym samym roli owego fundamentalnego prawa wiernego, skutecznie uznanego przez Kościół, jak

⁶ P. Bianchi, *Can. 1958*, w: *Codice di Diritto Canonico, Commentato*, ed. Quaderni di Diritto Ecclesiale, Milano 2001, s. 856.

⁷ Zob. J.I. Banares, *Comentario al can. 1058*, w: *Comentario Exegético al Código de Derecho Canónico*, t. 3, Pamplona 1996, s. 1063–1071.

⁸ W. Góralski, *Ius connubii w Kodeksach Prawa Kanonicznego*, s. 174; P.J. Viladrich, *Teoría de los derechos fundamentales del fiel*, Pamplona 1969, s. 195–197.

⁹ Jedną z zasad przyjętych w *Dekretach* Grzegorza IX brzmiała: „Omnes, quin prohibentur, matrimonium contrahere possunt” (C. 23, X, IV, 1).

¹⁰ W. Góralski, *Ius connubii w Kodeksach Prawa Kanonicznego*, s. 174; Zob. także H. Franceschi, *Riconoscimento e tutela dello „ius connubii” nel sistema matrimoniale canonico*, Milano 2004, s. 2–3 oraz 105–106.

¹¹ H. Franceschi, *Riconoscimento e tutela dello „ius connubii”*, s. 246 i 375.

i na wprowadzeniu określonych zmian, jakie zaszły w odniesieniu do ograniczeń w jego wykonywaniu¹².

Wzrost rangi *ius connubii* w posoborowym KPK nastąpił poprzez zmianę kolokacji kan. 1035, zawierającego swoistą syntezę całej dotychczasowej tradycji kanonicznej. Pomieszczony w KPK z 1917 w rozdziale „O przeszkodach w ogólności” (jako pierwszy), w kodyfikacji z 1983 roku znalazł swoje miejsce wśród kanonów generalnych prawa małżeńskiego (jako kan. 1058). W swojej treści jednak dawny kanon, stwierdzający: „Omnes possunt matrimonium contrahere, qui iure non prohibentur”, nie uległ zmianie. Wskazując bardzo wyraźnie na fundamentalne prawo osoby ludzkiej, usytuowany we właściwym miejscu, w pełniejszy sposób stał się on zasadą interpretacyjną całego kanonicznego systemu małżeńskiego¹³. Co się zaś tyczy zmian, jakie w nowym KPK nastąpiły w sferze ograniczeń *ius connubii*, to należy je uznać za znaczące.

ŹRÓDŁA I CHARAKTER OGRANICZENIA W WYKONYWANIU *IUS CONNUBII*

Deklarowane w pierwszej części kan. 1058 KPK prawo do zawarcia małżeństwa: „Małżeństwo mogą zawrzeć wszyscy [...]” może doznać ograniczeń w jego wykonywaniu, na co wskazuje klauzula stanowiąca drugą część kanonu: „[...] którym prawo tego nie zabrania”. *Ius connubii* nie jest však prawem nieograniczonym.

Gdy chodzi o prawo, które może zabraniać zawarcia małżeństwa, to w pierwszym rzędzie w grę wchodzi tutaj prawo Boże – tak naturalne, jak i pozytywne, podstawowa bowiem struktura małżeństwa pochodzi właśnie z tego źródła.

Obok jednak elementów wpływających z prawa Bożego, do struktury tej należą także elementy pochodzące z prawa czysto kościelnego, wynikające z założeń systemu kanonicznego. Do naturalnej struktury małżeństwa ustawodawca wprowadza *de facto* od dawna dodatkowe komponenty, ograniczając w ten sposób *ius connubii*. Mocą swojej decyzji może on uniezdolnić daną kategorię osób do zawarcia małżeństwa; mówiąc inaczej może wprowadzić dodatkowe wymagania w zakresie prawnej zdolności osoby. Podczas gdy niezdolność do zawarcia małżeństwa, która wynika z naturalnej struktury ontologicznej osoby ludzkiej, określa się mianem *incapacitas*, to niezdolność wpływająca z pozytywnej interwencji ustawodawcy nazywa się *inhabilitas*¹⁴.

¹² W. Góralski, *Ius connubii w Kodeksach Prawa Kanonicznego*, s. 174–175.

¹³ Zob. H. Franceschi, *Riconoscimento e tutela dello „ius connubii”*, s. 374–380.

¹⁴ W. Góralski, *Ius connubii w Kodeksach Prawa Kanonicznego*, s. 183; Zob. także G. Dzierżon, *Niezdolność do zawarcia małżeństwa jako kategoria kanoniczna*, Warszawa 2002, s. 88–89.

Stwierdzenie, kiedy prawo Boże zabrania zawarcia małżeństwa, należy do najwyższej władzy kościelnej, a więc do Stolicy Apostolskiej¹⁵. Rola ustawodawcy sprowadza się tutaj wyłącznie do deklaracji danej przeszkody małżeńskiej, ta ostatnia nie ma wówczas charakteru ograniczającego. Skutkiem prawnym takiej przeszkody jest niezaistnienie aktu prawnego (*inexistentia actus iuridici*)¹⁶.

Ustanowienie zakazów ograniczających wykonywanie *ius connubii* przez najwyższą władzę kościelną¹⁷ ma miejsce wówczas, gdy dane okoliczności – natury osobowej, kościelnej czy społecznej – uznaje ona za nie do pogodzenia z przyjęciem stanu życia małżeńskiego¹⁸. W sposób szczególny chodzi tutaj o dobro wspólne oraz o ochronę istotnych wartości samego małżeństwa (w wymiarze instytucjonalnym i religijnym), a bardziej ogólnie o troskę o *salus animarum*¹⁹; w niektórych przypadkach może chodzić o dobro samego nupturienta²⁰.

Okoliczność zainteresowania faktem zawarcia małżeństwa nie tylko samych nupturientów, lecz również społeczności, do której przynależą, oznacza, iż nie mogą oni zawrzeć tego związku według własnego uznania; winni się dostosować do wymogów systemu prawnego swojej wspólnoty. Nic też dziwnego, że dana osoba, dysponując nawet naturalną zdolnością do zawarcia małżeństwa (posiada *capacitas*), wskutek ograniczeń pochodzących od ustawodawcy nie może ważnie zawrzeć tej umowy. Można powiedzieć, że ingerencje ustawodawcy w dziedzinę, o której mowa, a więc wprowadzanie ustaw uniezdalniających (*leges inhabilitantes*) lub unieważniających (*leges irritantes*), „wiążą się ściśle z uniezdolnieniem osoby naturalnie zdolnej do zawarcia małżeństwa lub też z unieważnieniem aktu dokonanego przez daną osobę”²¹.

Ponieważ jednak społeczność nie może pozbawić człowieka przynależnych mu fundamentalnych praw, wypływających z godności osoby ludzkiej i jej natury i uprzednich w stosunku do społeczności, system kanonicznego prawa małżeńskiego powinien dążyć do zachowania „sprawiedliwej równowagi pomiędzy trzema czynnikami, jakimi są: porządek, którego domaga się dobro wspólne, małżeństwo, jako część dobra wspólnego, oraz niezbywalne prawo osoby ludzkiej do zawarcia małżeństwa”²². Wszelkie interwencje legislacyjne w obszarze *ius connubii* nie powinny nigdy naruszać natury oraz godności osoby ludzkiej²³.

¹⁵ Zob. kan. 1075 § 1 KPK.

¹⁶ G. Dzierżon, *Niezdolność do zawarcia małżeństwa*, s. 88–89 oraz 306; W. Góralski, *Ius connubii w Kodeksach Prawa Kanonicznego*, s. 183.

¹⁷ Zob. kan. 1075 § 2 KPK.

¹⁸ P. Moneta, *Il diritto al matrimonio (can. 1058)*, s. 192.

¹⁹ Tamże; zob. także J.I. Banares, *Comentario al can. 1058*, s. 1063; J. Castaño, *Legislación matrimonial de la Iglesia*, Salamanca 1994, s. 158.

²⁰ G. Dzierżon, *Niezdolność do zawarcia małżeństwa*, s. 146.

²¹ Tamże, s. 150.

²² Tamże, s. 146–147.

²³ A. Abate, *Gli impedimenta nel nuovo Codice di Diritto Canonico*, „Apollinaris” 1987, 60, s. 452.

Ograniczenia wykonywania prawa, o którym mowa, mają zawsze charakter czegoś wyjątkowego i wymagają wyraźnej dyspozycji legislacyjnej, już bowiem papież Innocenty III przyjął następującą zasadę: „Cum prohibitorium sit edictum de matrimonio contrahendo, ut quicumque non prohibetur, per consequentiam admittatur”²⁴. Nie bez znaczenia jest i to, że w wątpliwości, czy to faktycznej czy prawnej co do zdolności osoby, nie należy jej zakazywać zawierania małżeństwa²⁵.

Należy podkreślić, że restrykcje, o których mowa, nie mają charakteru absolutnego, w poszczególnych bowiem przypadkach, gdy istnieją właściwe po temu przyczyny, mogą być uchylane w drodze dyspensy lub zezwolenia (nie dotyczy to oczywiście sfery konsensu małżeńskiego i przeszkód małżeńskich pochodzących z prawa Bożego)²⁶.

Wypada nadmienić po pierwsze, iż gdy chodzi o ograniczenia *ius connubii*, to zostaną ukazane wszystkie okoliczności, które stoją na przeszkodzie do ważnego lub godziwego zawarcia małżeństwa, i to w odniesieniu bardziej do pozytywnego porządku prawnego niż do rzeczywistości małżeńskiej (ograniczenia *sensu lato*)²⁷; po drugie, w tym samym rozumieniu należy ujmować ograniczenia wynikające z prawa naturalnego (gdy w strukturze jurydycznej małżeństwa znajdują się elementy wynikające z prawa naturalnego nie można uznać, jak to już powiedziano, że ograniczają one naturalne prawo do zawarcia małżeństwa)²⁸.

FORMY ISTOTNE OGRANICZENIA W WYKONYWANIU *IUS CONNUBII*

Co się tyczy ograniczenia prawa do zawarcia małżeństwa, to stanowią je przede wszystkim formy istotne: 1) przeszkody małżeńskie; 2) niezdolność konsensualna i wady zgody małżeńskiej; 3) forma kanoniczna (zawarcia małżeństwa). We wszystkich tych sferach odnośnie do postanowienia prawo zakazujące zawarcia małżeństwa wiąże pod sankcją jego nieważności.

1. PRZESZKODY MAŁŻEŃSKIE

Na wstępie wypada wspomnieć, że gdy chodzi o przeszkody małżeńskie, to ingerencja Kościoła w dziedzinę korzystania z *ius connubii*, początkowo w zakresie dość szerokim, stopniowo ulegała redukcji, co widać szczególnie w KPK z 1983 roku.

²⁴ C. 23, X, IV, 1.

²⁵ Zob. kan. 1084 § 2 KPK.

²⁶ W. Góralski, *Ius connubii w Kodeksach Prawa Kanonicznego*, s. 184.

²⁷ Zob. H. Franceschi, *Riconoscimento e tutela dello „ius connubii”*, s. 331.

²⁸ G. Dzierżon, *Niezdolność do zawarcia małżeństwa*, s. 148–149.

Ustawodawca kościelny, hołdując personalistycznej wizji małżeństwa, nakreślonej przez Sobór Watykański II, zdecydował się na zredukowanie przeszkód, tak by nie ograniczać prawa do małżeństwa tych wszystkich, którzy są w stanie zrealizować, choć może nie bez pewnych trudności, wspólnotę życia małżeńskiego²⁹.

Na naturę prawną, inaczej charakter przeszkody zrywającej, wskazuje kan. 1073 KPK, stwierdzając, że „przeszkoda zrywająca czyni osobę niezdolną do ważnego zawarcia małżeństwa”. Istotny jest tutaj zwrot „czyni osobę niezdolną” (*personam inhabilem reddit*), który oznacza, że mamy do czynienia z prawem uniezdalniającym (*lex inhabilitans*). Określenie przeszkody zrywającej jako czyniącej osobę „niezdolną” do zawarcia małżeństwa pozostaje w relacji do kan. 10 KPK, który stanowi, iż „jedynie te ustawy należy uznać za unieważniające lub uniezdalniające, które wyraźnie postanawiają, że akt jest nieważny albo osoba niezdolna”³⁰. Właśnie tak postanawia ustawodawca w kan. 1073 KPK. Nie sposób pominąć również odniesienia powołanego kanonu do kan. 124 § 1 KPK, który do ważności aktu prawnego wymaga m.in. „by był on dokonany przez zdolną do tego osobę”. Wreszcie kan. 1073 KPK zachowuje swoją konotację z kan. 1057 § 1 KPK, w którym stwierdza się, że małżeństwo czyni zgoda stron „między osobami prawnie do tego zdolnymi” („*inter personas iure habiles*”)³¹.

Przeszkodom nie należy przypisywać charakteru kary, co niekiedy usiłuje się odnosić do przeszkody występku, inaczej małżonkobójstwa, oraz do przeszkody uprowadzenia; przestępstwo jest jedynie podstawą tych przeszkód³².

Natura prawna przeszkód małżeńskich implikuje następujące konsekwencje, „które mają duże znaczenie w interpretacji odnośnych przepisów kodeksowych, przede wszystkim w orzecznictwie: 1) istnienia przeszkód małżeńskich nie należy domniemywać³³; 2) w wątpliwości prawnej ustawy nie obowiązują, należy więc

²⁹ Zob. P. Moneta, *Il diritto al matrimonio (can. 1058)*, s. 194–195.

³⁰ Ustawami unieważniającymi (*leges irritantes*) – w odniesieniu do małżeństwa – są ustawy dotyczące wad zgody małżeńskiej i formy kanonicznej. Zob. M. Conte a Coronata, *Institutiones iuris canonici, De sacramentis*, t. 3, ed. 3, Taurini 1957, s. 134. Mając na uwadze relację *leges irritantes* do kan. 124 KPK, należy powiedzieć, że do dwóch pozostałych wymogów (poza zdolnością osoby), do ważności aktu prawnego (zachowanie istotnych elementów konstytutywnych aktu oraz formalności i warunków wymaganych do ważności aktu) odnoszą się odpowiednio wady zgody małżeńskiej oraz niezachowanie formy kanonicznej. Zob. G. Montini, *Gli impedimenti dirimenti in genere* (cann. 1073–1076), w: *Diritto matrimoniale canonico*, t. 1, s. 350–351.

³¹ Kan. 1057 § 2 KPK wskazuje na trzy źródła nieważności małżeństwa: w swojej pierwszej części mówi o zgodzie małżeńskiej (*Matrimonium facit partium consensus*), w drugiej o przeszkodach rozrywających (*inter personas iure habiles*), a w trzeciej o formie kanonicznej (*legitime manifestatus*).

³² Th. Vlaming, L. Bender, *Praelectiones iuris matrimonii*, ed. 4, Bussum 1950, s. 128; J.M. Castaño, *Gli impedimenti matrimoniali*, w: *Matrimonio canonico fra tradizione e rinnovamento*, Bologna 1985, s. 106–107; tenże, *Gli impedimenti matrimoniali in generale*, „Apollinaris” 1988, 61, s. 75–76.

³³ Zob. kan. 10 KPK; J.M. Castaño, *Natura e ruolo degli impedimenti matrimoniali*, w: *Gli impedimenti al matrimonio canonico*, ed. E. Graziani, Città del Vaticano 1989, s. 34.

przyjąć, że przeszkoda nie istniała (*impedimentum dubium impedimentum nullum*)³⁴; 3) w wątpliwości faktycznej może dyspensować ordynariusz, byleby – w odniesieniu do dyspensy zastrzeżonej – zwykła jej udzielać władza, której jest zarezerwowana³⁵; 4) ignorancja i błąd co do istnienia przeszkody nie stoi na przeszkodzie jej skutkom, chyba że wyraźnie postanowiono coś innego (nie postanowiono czegoś innego w stosunku do przeszkód)³⁶; 5) przepisy w dziedzinie przeszkód – jako ograniczające swobodne wykonywanie uprawnień – podlegają ścisłej interpretacji, o czym już wspomniano³⁷.

Katalog przeszkód małżeńskich przedstawia się następująco: 1) *nieosiągnięcie wieku* uprawniającego do zawarcia związku małżeńskiego (nieukończenie szesnastu lat przez mężczyznę i czternastu lat przez kobietę; kan. 1083 § 1 KPK; na podstawie kan. 1083 § 2 KPK Konferencja Episkopatu Polski podwyższyła, jednak nie pod sankcją nieważności małżeństwa, minimum wieku dla nupturientów: ukończenie przez mężczyznę i przez kobietę osiemnastu lat)³⁸; 2) *impotencja*, inaczej niemoc płciowa (kan. 1084 § 1 KPK); 3) *pozostawanie w związku małżeńskim* (kan. 1085 § 1 KPK); 4) *różnica religii*, tzn. związek pomiędzy katolikiem a osobą nieochrzczoneą (kan. 1086 § 1 KPK); 5) *święcenia* (kan. 1087 KPK); 6) *wieczysty ślub czystości* złożony w instytucie zakonnym (kan. 1088 KPK); 7) *uprowadzenie kobiety* przez mężczyznę z zamiarem zawarcia z nią małżeństwa (kan. 1089 KPK); 8) *występek*, inaczej małżonkobójstwo (kan. 1090 KPK); 9) *pozostawanie stron w stosunku pokrewieństwa* w linii prostej (bez ograniczenia) oraz do czwartego stopnia włącznie w linii bocznej (kan. 1091 § 1 KPK); 10) *pozostawanie stron w stosunku powinowactwa* w linii prostej (bez ograniczeń; kan. 1092 KPK); 11) *przyzwoitość publiczna*, inaczej zakaz zawarcia małżeństwa pomiędzy mężczyzną i krewnymi – w pierwszym stopniu linii prostej – kobiety, z którą mężczyzna ten pozostawał w nieważnym (kanonicznie) małżeństwie albo notorycznym lub publicznym konkubinacie, i *vice versa* (kan. 1093 KPK); 12) *pokrewieństwo ustawowe* w linii prostej lub w drugim stopniu linii bocznej (kan. 1094 KPK).

Trzy spośród przeszkód kanonicznych pochodzą wprost z prawa Bożego: dwie z prawa naturalnego (impotencja; pokrewieństwo w linii prostej i w drugim stopniu linii bocznej) oraz jedna z prawa naturalnego i zarazem z prawa Bożego pozytywnego (pozostawanie w związku małżeńskim), co ustawodawca kościelny

³⁴ Zob. kan. 14 KPK.

³⁵ Zob. t a m ż e.

³⁶ Zob. kan. 15 § 1 KPK.

³⁷ Zob. kan. 18 KPK.

³⁸ Zob. *Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski dla duszpasterzy z dnia 22 października 1998 r. dotycząca małżeństwa konkordatowego*, w: W. Góralski, *Zawarcie małżeństwa „konkordatowego” w Polsce*, Warszawa 1998, s. 129–137 (zob. n. 8); Zob. także *Instrukcja Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim (05.09.1986)*, „Miesięcznik Pastorski Płocki” 1987, 72, nr 3, s. 81–115.

obowiązany był wziąć pod uwagę. W przypadku więc zaistnienia jednej z tych przeszkód nie można mówić o ograniczeniu *ius connubii*.

Od przeszkód pochodzących z prawa kościelnego, które stanowią ograniczenie wymienionego prawa, możliwe jest uzyskanie dyspensy: w wypadkach zwykłych może jej udzielić ordynariusz miejsca (kan. 1078 § 1 KPK), przy czym od trzech przeszkód (święcenia, wieczysty ślub czystości złożony w instytucie zakonnym na prawie papieskim, występki) udzielenie dyspensy jest zastrzeżone Stolicy Apostolskiej (kan. 1078 § 2 KPK).

2. NIEZDOLNOŚĆ KONSENSUALNA I WADY ZGODY MAŁŻEŃSKIEJ

Charakter zgody małżeńskiej, jako przyczyny sprawczej małżeństwa można określić jako przyczynowość subiektywną i sprawczą, lecz nie istoty, a istnienia każdego małżeństwa kanonicznego. Należy jednocześnie zauważyć, że zgoda małżeńska stanowi również zewnętrzną przyczynę formalną umowy. Z tego też powodu bywa niejednokrotnie nazywana „duszą kontraktu”³⁹. Stosownie do kan. 1057 § 1 KPK, zgoda małżeńska – jako akt woli, przez który strony wzajemnie się przekazują i przyjmują w celu ustanowienia małżeństwa – jest przyczyną sprawczą małżeństwa. Jest nią jednak wówczas, gdy osoby podejmujące ten akt są prawnie zdolne do zawarcia małżeństwa (*inter personas iure habiles*). Oznacza to, iż konsens małżeński nie powoduje zaistnienia małżeństwa w przypadku niezdolności prawnej jednej ze stron do zawarcia go.

Znaczącym novum KPK z 1983 roku – w stosunku do poprzedniego ustawodawstwa – jest określenie trzech postaci niezdolności konsensualnej (inaczej psychicznej), które czynią osobę niezdolną, z samego prawa naturalnego, do zawarcia małżeństwa. Postaciami tymi są: 1) brak wystarczającego używania rozumu (kan. 1095, n. 1 KPK); 2) poważny brak rozeznania oceniającego co do istotnych praw i obowiązków małżeńskich wzajemnie przekazywanych i przyjmowanych (kan. 1095, n. 2 KPK); 3) niezdolność do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich z przyczyn natury psychicznej (kan. 1095, n. 3 KPK). Jak przyjmuje się w orzecznictwie rotalnym, dwie pierwsze formy stanowią niezdolność podmiotową (niezdolność do podjęcia aktu kwalifikowanego związanego z powzięciem konsensu małżeńskiego), natomiast postać trzecia to niezdolność przedmiotowa (niezdolność do przekazania przedmiotu konsensu małżeńskiego)⁴⁰. Formułując tę normę prawną, kodyfikatory mieli świadomość tego, że nie można w niej wymagać więcej, niż wymaga

³⁹ Zob. J. Castano, *Il matrimonio e contratto?*, „Periodica” 1993, 82, s. 456.

⁴⁰ Zob. W. Góralski, *Ius connubii w Kodeksach Prawa Kanonicznego*. G. Dzierżon. *Niezdolność konsensualna do zawarcia małżeństwa kanonicznego*, Warszawa 2001, s. 18; W. Góralski, *Instytucja małżeństwa w prawie kanonicznym i w prawie polskim*, „Studia Płockie” 2002, 30, s. 203–206.

tego prawo naturalne, a tym samym ograniczać *ius connubii*⁴¹. Przed niełatwym zadaniem stają też sędziowie kościelni, by – mając właściwą wizję niezdolności do małżeństwa – nie mylili w poszczególnych przypadkach koniecznego minimum zdolności *ad matrimonium contrahendum* z pojęciem bardziej idealnym niż realistycznym małżeństwa⁴².

W doktrynie zwraca się uwagę na właściwe rozumienie prawa do zawarcia małżeństwa jako fundamentalnego prawa osoby i wiernego w Kościele, co prowadzi w sposób konieczny do prawidłowego zrozumienia zdolności do małżeństwa. Tymczasem niektóre interpretacje kan. 1095 KPK, które znajdują swoją podstawę w wizji zbyt doskonałej małżeństwa i wolności ludzkiej, mogą otwierać drogę do niepomiarnie wymagającego i perfekcjonistycznego postrzegania zdolności do małżeństwa, bez rozróżniania między niezdolnością, czyli niemożliwością, a trudnościami, niejednokrotnie nawet poważnymi, które mogą występować w konkretnej sytuacji⁴³.

Na konieczność wyraźnego rozróżnienia między niemożliwością (niezdolnością) a trudnością, między normalnością kanoniczną a normalnością psychiatryczną, między małżeństwem ważnym a małżeństwem idealnym oraz między wolnością realną a wolnością absolutną zwrócił uwagę Jan Paweł II w swoich przemówieniach do Roty Rzymskiej z 1987, 1988 i 1997 roku. Apelował wówczas o kierowanie się przez sędziów kościelnych realistyczną wizją osoby ludzkiej, jako rzeczywistością będącą w ciągłym rozwoju, wezwaną do dokonywania wyborów odpowiedzialnych z możliwościami początkowymi swojej potencjalności, wzbogacanych coraz bardziej własnym zaangażowaniem ze wsparciem łaski⁴⁴.

Poza niezdolnością konsensualną, prawo do zawarcia małżeństwa mogą ewentualnie ograniczać wady zgody małżeńskiej, do których należą: 1) *brak wystarczającej wiedzy o małżeństwie* (kan. 1096 § 1 KPK); 2) *błąd co do tożsamości osoby lub co do przymiotu osoby zamierzonego bezpośrednio i zasadniczo* (kan. 1097 §§ 1–2 KPK); 3) *błąd co do przymiotu osoby, który może poważnie zakłócić wspólnotę życia małżeńskiego, spowodowany podstępem* (kan. 1098 KPK); 4) *błąd co do jedności, nierozzerwalności lub godności sakramentalnej małżeństwa, jeśli determinuje wolę* (kan. 1099 KPK); 5) *zgoda pozorowana*, inaczej symulacja konsensu małżeńskiego (wykluczenie pozytywnym aktem woli jakiegoś istotnego elementu małżeństwa albo jakiegoś istotnego przymiotu małżeństwa; kan. 1101 § 2 KPK); 6) powzięcie

⁴¹ Zob. „Communicaciones” 2000, 32, s. 264; zob. także S. Ghero, *Il diritto al matrimonio nell'ordinamento della Chiesa*, Padova 1979, s. 29–40 i 49–53.

⁴² E. Tejero, *Naturaleza jurídica de la incapacidad para asumir las obligaciones esenciales del matrimonio y „ius connubii”*, „Fidelium Iura” 1996, 6, s. 227–333.

⁴³ H. Franceschi, *Riconoscimento e tutela dello „ius connubii”*, s. 404.

⁴⁴ Ioannes Paulus II, *Allocutio ad Romanae Rota Auditores* (05.02.1987), AAS 1987, 79, s. 1457; Ioannes Paulus II, *Allocutio ad Romanae Rota Auditores* (25.01.1988), AAS 1988, 80, s. 1180–1183; Ioannes Paulus II, *Allocutio ad Romanae Rota Auditores* (27.01.1997), AAS 1987, 79, s. 486–489.

konsensu małżeńskiego *pod warunkiem* co do przyszłości lub co do teraźniejszości albo przeszłości (jeśli warunek nie spełnia się w momencie zawierania małżeństwa; kan. 1102 §§ 1–2 KPK; 7) *przymus i bojaźń*, inaczej bezprawna i ciężka w swoim przedmiocie groźba (kan. 1103 KPK).

Choć wady zgody małżeńskiej czynią nieważnym małżeństwo, to jednak trudno je zaliczać do form ograniczenia *ius connubii*⁴⁵. Można by to uczynić wyłącznie do wad zgody małżeńskiej pochodzących z prawa kościelnego. Tymczasem trudno jest jednoznacznie wskazać, które wady z całą pewnością z tego prawa pochodzą.

Nie trzeba dodawać, że ani od niezdolności konsensualnej, ani od wad zgody małżeńskiej niemożliwa jest dyspensa.

3. ZACHOWANIE FORMY KANONICZNEJ

Ius connubii znajduje swoje odniesienie także do formy kanonicznej zawarcia małżeństwa, wymaganej do ważności związku⁴⁶. Jest ona ściśle związana z naturą społeczną małżeństwa i ma na celu zapobieżenie zawieraniu małżeństw tajnych. Jakkolwiek sama w nie jest wprawdzie istotnym elementem aktu prawnego zawarcia małżeństwa, to jednak z woli ustawodawcy stanowi przesłankę, której niespełnienie czyni ten akt nieważnym (*actus irritus*)⁴⁷. Istnieją jednak od tej zasady wyjątki, którymi są: dyspensa od formy kanonicznej (w małżeństwach mieszanych *sensu stricto* i *sensu lato*), uzupełnienie braku uprawnienia u świadka urzędowego czy konwalidacja małżeństwa.

Wymóg formy kanonicznej do ważności małżeństw osób ochrzczonych nie dotyczy jedynie konieczności pewności formalnej aktów prawnych, choć jest to funkcja ważna, lecz powinien być dostrzegany raczej jako skuteczny sposób ofiarowania wiernym pewnej posługi w celu zagwarantowania zawarcia małżeństwa nie tylko ważnego, lecz także godziwego i owocnego, a więc jako pewnej gwarancji do odpowiedniego wykonywania *ius connubii*⁴⁸. Dlatego należy unikać

⁴⁵ Szerzej na temat wad zgody małżeńskiej zob. W. Góralski, *Małżeństwo kanoniczne*, Warszawa 2011, s. 170–242.

⁴⁶ Forma zwyczajna polega na wyrażeniu przez kontrahentów zgody małżeńskiej w obecności świadka urzędowego (uprawnionego duchownego lub uprawnionego wiernego świeckiego) i dwóch świadków zwykłych (kan. 1108 §§ 1–2 KPK), forma zaś nadzwyczajna, znajdująca zastosowanie wówczas, gdy świadek urzędowy jest nieosiągalny lub nie można się do niego udać bez poważnej niedogodności: w niebezpieczeństwie śmierci oraz poza niebezpieczeństwem śmierci, gdy roztropnie się przewiduje się, że okoliczność ta będzie trwała przez miesiąc, polega na wyrażeniu przez kontrahentów zgody małżeńskiej w obecności dwóch świadków zwykłych (kan. 1116 §§ 1–2 KPK).

⁴⁷ W. Góralski, *Ius connubii w Kodeksach Prawa Kanonicznego*, s. 190; P. Steczkowski, *Il conflitto fra foro interno e foro esterno nel diritto matrimoniale del CIC 1983*, Roma 1998, s. 101; W. Góralski, *Kanoniczne prawo małżeńskie*, Warszawa 2000, s. 120.

⁴⁸ W Katechizmie Kościoła Katolickiego czytamy: „Z tego względu Kościół wymaga zazwyczaj od swoich wiernych *kościelnej formy* [podkr. w tekście – W.G.] zawierania małżeństwa. Przemawia

interpretacji formalistycznej, według której forma staje się bardziej przeszkodą w ustanowieniu małżeństwa i rodziny niż posługa dla nich. Konkretnym obszarem, w którym dostrzega się tę konieczność równowagi między *ius connubii* i wymogiem pewności prawnej, jest interpretacja norm dotyczących uzupełnienia uprawnienia do asystowania przy zawieraniu małżeństwa, ponieważ – jak uważa H. Franceschi – także nowsze orzecznictwo rotalne dokonuje interpretacji zbyt zacieśniającej przypadków, w których miałyby zastosowanie uzupełnienie tegoż uprawnienia, w rezultacie czego uznane byłyby małżeństwa za nieważne z powodu błędów formalnych, w które się popadło w dobrej wierze. Wymieniony autor opowiada się za wizją, która brałaby pod uwagę bardziej wymiary osobowe i eklesjalne zgody małżeńskiej, stosując narzędzia chroniące małżeństwo, a tym samym służące wykonywaniu *ius connubii*⁴⁹.

FORMY NIEISTOTNE OGRANICZENIA W WYKONYWANIU *IUS CONNUBII*

Poza ograniczeniem prawa do zawarcia małżeństwa w sferze przeszkód małżeńskich, niezdolności konsensualnej i wad zgody małżeńskiej oraz formy kanonicznej, a więc skutkującym nieważnością małżeństwa, istnieją ograniczenia w postaci zwykłych zakazów, które zabraniają zawarcia małżeństwa jedynie pod sankcją jego niegodziwości (związanej ze sferą moralną, nie zaś prawną). Kierując się racjami związanymi i tutaj z potrzebą ochrony małżeństwa, dobrem nupturientów oraz dobrem wspólnoty kościelnej, ustawodawca ingeruje w strukturę aktu prawnego zawarcia małżeństw; kreuje w ten sposób dodatkowe i drugorzędne, a więc nieistotne komponenty tegoż aktu⁵⁰.

Zakazy, o których mowa, mające charakter zakazów generalnych, ustępują w drodze uzyskania w danym przypadku zezwolenia ordynariusza miejsca, co sprawia, że podjęte działanie staje się legalne, a tym samym godziwe.

Podczas gdy w KPK z 1917 roku nie istniał odrębny kanon zawierający specjalną grupę zakazów⁵¹, w kodyfikacji z 1983 roku kanon taki został sformułowany (1071

za tym wiele racji: – małżeństwo sakramentalne jest aktem *liturgicznym* [podkr. w tekście – W.G.], wypada zatem, by było celebrowane podczas publicznej liturgii Kościoła; – małżeństwo wprowadza do określonego *stanu* [podkr. – W.G.] kościelnego, daje prawa i nakłada obowiązki w Kościele, między małżonkami i wobec dzieci; – skoro małżeństwo jest stanem życia w Kościele, trzeba, by była pewność odnośnie do jego zawarcia (stąd obowiązek obecności świadków); – publiczny charakter wyrażonej zgody chroni raz wypowiedziane „tak” i pomaga w dochowaniu mu wierności” (*Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 1994, n. 1631).

⁴⁹ H. Franceschi, *Riconoscimento e tutela dello „ius connubii”*, s. 408–410.

⁵⁰ W. Góralski, *Ius connubii w Kodeksach Prawa Kanonicznego*, s. 191.

⁵¹ W kan. 1032 KPK z 1917 roku zawarty był jedynie zakaz asystowania przy zawieraniu małżeństwa tułaczy bez zgody ordynariusza miejsca lub kapłana przez niego delegowanego, poza

§ 1, nn. 1–7). Zakazuje on asystowania przy zawieraniu małżeństwa bez zezwolenia ordynariusza miejsca – poza wypadkiem konieczności – następujących kategorii nupturientów: 1) tułacza; 2) osoby, której małżeństwo nie może być uznane lub zawarte według prawa państwowego; 3) osoby, którą wiążą naturalne obowiązki wobec innej strony lub wobec dzieci, wynikające z poprzedniego związku; 4) osoby, która notorycznie porzuciła wiarę katolicką⁵²; 5) osoby związanej cenzurą; 6) osoby niepełnoletniej, bez wiedzy rodziców albo wobec ich uzasadnionego sprzeciwu; 7) osoby zawierającej małżeństwo przez pełnomocnika.

Powołany wyżej kanon nie zawiera jednak pełnego katalogu zakazów zawarcia małżeństwa bez zezwolenia ordynariusza miejsca, analogiczne bowiem przepisy zostały pomieszczone ponadto w innych rozdziałach tytułu *De matrimonio*. Zakazy te odnoszą się do szczególnych rodzajów małżeństwa i obejmują małżeństwa zawierane: 1) pod warunkiem dotyczącym przeszłości lub teraźniejszości (kan. 1102 § 3 KPK)⁵³; 2) pomiędzy katolikiem a ochrzczonym niekatolikiem (kann. 1124–1125 KPK)⁵⁴; 3) w sposób tajny (kan. 1130 KPK)⁵⁵; 4) przez osobę korzystającą z przywileju Pawłowego ze stroną niekatolicką – tak ochrzczonej, jak i nieochrzczonej (kan. 1147 KPK)⁵⁶. Należy dodać, że gdy chodzi o przypadki wskazane w punktach 2 i 3, to w poprzednim KPK były objęte odpowiednio: przeszkodą wzbraniającą⁵⁷ oraz zakazem⁵⁸.

Odrębną grupę zakazów stanowią te, które nie mają charakteru zakazów generalnych, lecz stanowią one w poszczególnych przypadkach przez określone organy administracyjne i organy sądownicze (*vetitum matrimonii*). Płynące z tego uprawnienia możliwe ograniczenia w wykonywaniu *ius connubii* wynikają z pewnej ostrożności ustawodawcy, który ma na uwadze charakter instytucji małżeńskiej, a także dobro samych stron⁵⁹.

wypadkiem konieczności.

⁵² Udzielenie zezwolenia przez ordynariusza miejsca w takim przypadku uwarunkowane jest istnieniem słusznej i rozumnej przyczyny, złożeniem przez stronę katolicką tzw. rękojmi, określonych w kan. 1125 KPK (gotowość odsunięcia od siebie niebezpieczeństwa utraty wiary oraz szczerze przyrzeczenie uczynienia wszystkiego, by dzieci zrodzone w zawieranym małżeństwie zostały ochrzczone i wychowane w Kościele katolickim), powiadomieniem o treści tych rękojmi drugiej strony oraz pouczeniem obydwu stron o celach i istotnych przymiotach małżeństwa (kann. 1071 § 2 i 1125 KPK).

⁵³ Zezwolenie ordynariusza miejsca powinno być udzielone na piśmie (kan. 1102 § 3 KPK).

⁵⁴ Udzielenie zezwolenia przez ordynariusza miejsca uwarunkowane jest istnieniem słusznej i rozumnej przyczyny oraz spełnieniem przesłanek określonych w kan. 1125 KPK. Ponadto zezwolenie powinno być udzielone wyraźnie (*expresse*).

⁵⁵ Udzielenie zezwolenia przez ordynariusza miejsca uwarunkowane jest istnieniem poważnej i naglącej przyczyny (kan. 1130 KPK).

⁵⁶ Udzielenie zezwolenia przez ordynariusza miejsca uwarunkowane jest istnieniem poważnej przyczyny (kan. 1147 KPK).

⁵⁷ Zob. kan. 1060 KPK z 1917 roku.

⁵⁸ Zob. kan. 104 KPK z 1917 roku.

⁵⁹ W. Góralski, *Ius connubii w Kodeksach Prawa Kanonicznego*, s. 192–193.

Gdy chodzi o organ administracyjny właściwy do wydania zakazu zawarcia małżeństwa, to jest nim jest ordynariusz miejsca; zakaz taki może jednak wydać jedynie czasowo i dla poważnej przyczyny, dopóki ona trwa (kan. 1077 § 1 KPK)⁶⁰. Modyfikacja ta oznacza pełniejsze potraktowanie *ius connubii* przez kodeks obowiązujący. Natomiast zakaz zawarcia małżeństwa z klauzulą unieważniającą może wydać wyłącznie Stolica Apostolska (kan. 1077 § 2 KPK)⁶¹.

Co się tyczy zakazu pochodzącego od organu sądowego, to może on pochodzić od kościelnego trybunału apelacyjnego potwierdzającego (wyrokiem lub dekretem) wyrok, w który orzeka po raz pierwszy nieważność małżeństwa, co uprawnia strony do zawarcia nowych związków małżeńskich. Trybunał apelacyjny może do swojego rozstrzygnięcia dołączyć klauzulę zabraniającą – jednej lub obu stronom – zawarcia nowego małżeństwa (kan. 1684 § 1 KPK). Klauzulę tę, obowiązującą jedynie pod sankcją niegodziwości nowego związku, może uchylić ordynariusz miejsca⁶².

W świetle *motu proprio* papieża Franciszka *Mitis Iudex Dominus Iesus*, mocą którego została zniesiona zasada dwuinstancyjności (w sprawach o stwierdzenie nieważności małżeństwa), klauzula zakazująca zawarcia małżeństwa może zostać załączona do wyroku, w którym po raz pierwszy została stwierdzona nieważność małżeństwa (kan. 1679 KPK znowelizowanego rozdziału I: „Sprawy o orzeczenie nieważności małżeństwa: kann. 1671–1691)⁶³.

PODSUMOWANIE

Naturalne pochodzenie instytucji małżeństwa sprawia, że każdy ma prawo do wyboru stanu życia małżeńskiego, w tym prawo do poślubienia konkretnej osoby. Nic też dziwnego, że w poszczególnych systemach prawa małżeńskiego *ius connubii* znajduje swoje właściwe miejsce.

W systemie kanonicznym prawo do zawarcia małżeństwa zajmuje – poczynając od *Dekretu* Gracjana – miejsce centralne, stanowiąc jego fundament. Jako podstawowe kryterium interpretacji poszczególnych dyspozycji prawnych w obszarze małżeństwa,

⁶⁰ W stosunku do analogicznego kanonu KPK z 1917 roku zaszła tutaj zmiana: w wymienionej kodyfikacji do wydania zakazu wystarczyła jedynie słuszna przyczyna (kan. 1039 § 1 KPK z 1917 roku).

⁶¹ Zob. kan. 1039 § 2 KPK z 1917 roku.

⁶² Zob. S. Paździor, *Uchylenie klauzul dołączonych do wyroków w Trybunale Archidiecezji Lubelskiej*, „*Ius Matrimoniale*” 1997, 2/8, s. 145–157.

⁶³ Papież Franciszek, *List apostolski motu proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus”*, reformujący kanony Kodeksu Prawa Kanonicznego dotyczące spraw o orzeczenie nieważności małżeństwa. *List apostolski motu proprio „Mitis et misericors Iesus”*, reformujący kanony Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich dotyczące spraw o orzeczenie nieważności (tekst łacińsko-polski), Tarnów 2015.

ius connubii, od samego początku ukształtowania się owego systemu znajduje właściwą ochronę, i to zarówno gdy chodzi o wolność zawierania małżeństwa przed jego celebracją, jak i o ochronę węzła małżeńskiego po zawarciu związku. Sformalizowanie zasady *ius connubii* w KPK z 1917 roku, a następnie w KPK z 1983 roku (także w KKKW), będące „pozytywizacją” wymogu prawa naturalnego, świadczy wymownie o miejscu i roli tej zasady w całokształcie ustawodawstwa małżeńskiego⁶⁴.

Kościół, uznając *ius connubii* za fundamentalne prawo człowieka i wiernego, i jednocześnie powodowany koniecznością ochrony samej instytucji małżeńskiej, w tym jej nierozzerwalności i godności sakramentalnej, a także dobrem samych nupturientów, sankcjonuje określone zakazy, zarówno deklarując zasady prawa naturalnego, jak i uzupełniając je własnymi dyspozycjami. Nie należy przy tym zapominać, że „zakazy władzy kościelnej regulujące wykonywanie prawa do zawarcia małżeństwa są formą ingerencji rozumianej bardziej jako powinność pełniona w stosunku do wewnętrznych wymogów *ius connubii*, niż jako prawna kontrola wolności nupturientów”⁶⁵.

Odrębną formą ograniczenia prawa do zawarcia małżeństwa są zakazy, które jednak nie mieszczą w sobie sankcji nieważności małżeństwa.

BIBLIOGRAFIA

Źródła:

- Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 1990.
- Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 1983.
- Corpus Iuris Canonici*, ed. Ae.L. Richter, pars II, Lipsiae MDCCCXXXIX.
- Instrukcja Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim* (05.09.1986), „Miesięcznik Pastorski Płocki” 1987, 72, nr 3, s. 81–115.
- Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski dla duszpasterzy z dnia 22 października 1998 r. dotycząca małżeństwa konkordatowego*, w: W. Góralski, *Zawarcie małżeństwa „konkordatowego” w Polsce*, Warszawa 1998, s. 129–137.
- Ioannes Paulus II, *Allocutio ad Romanae Rota Auditores* (05.02.1987), AAS 1987, 79, s. 1453–1459.
- Ioannes Paulus II, *Allocutio ad Romanae Rota Auditores* (25.01.1988), AAS 1988, 80, s. 1178–1185.
- Ioannes Paulus II, *Allocutio ad Romanae Rota Auditores* (27.01.1997), AAS 1987, 79, s. 486–489.
- Ioannes Paulus II, *Allocutio ad Romanae Rota Auditores* (01.02.2001), AAS 2001, 93, s. 358–365.
- Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 1994.
- Papież Franciszek, *List apostolski motu proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus”, reformujący kanony Kodeksu Prawa Kanonicznego dotyczące spraw o orzeczenie nieważności małżeństwa. List apostolski motu proprio „Mitis et misericors Iesus”, reformujący kanony Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich dotyczące spraw o orzeczenie nieważności (tekst łacińsko-polski)*, Tarnów 2015.

⁶⁴ W. Góralski, *Ius connubii w Kodeksach Prawa Kanonicznego*, s. 193–194.

⁶⁵ Tamże, s. 194.

Literatura:

- Abate A., *Gli impedimenti nel nuovo Codice di Diritto Canónico*, „Apollinaris” 1987, 60, s. 451–505.
- Banares J.I., *Comentario al can. 1058*, w: *Comentario Exegético al Código de Derecho Canónico*, t. 3, Pamplona 1996, s. 1063–1071.
- Bianchi P., *Can. 1958*, w: *Codice di Diritto Canonico, Commentato*, ed. Quaderni di Diritto Ecclesiale, Milano 2001, s. 856–870.
- Castañó J.M., *Gli impedimenti matrimoniali*, w: *Matrimonio canonico fra tradizione e rinnovamento*, Bologna 1985, s. 101–131.
- Castañó J.M., *Gli impedimenti matrimoniali in generale*, „Apollinaris” 1988, 61, s. 69–87.
- Castañó J., *Legislación matrimonial de la Iglesia*, Salamanca 1994.
- Castañó J.M., *Natura e ruolo degli impedimenti matrimoniali*, w: *Gli impedimenti al matrimonio canonico*, ed. E. Graziani, Città del Vaticano 1989, s. 30–52.
- Dzierżon G., *Niezdolność do zawarcia małżeństwa jako kategoria kanoniczna*, Warszawa 2002.
- Franceschi H., *Riconoscimento e tutela dello „ius connubii” nel sistema matrimoniale canonico*, Milano 2004.
- Ghero S., *Il diritto al matrimonio nell’ordinamento della Chiesa*, Padova 1979.
- Góralski W., *Instytucja małżeństwa w prawie kanonicznym i w prawie polskim*, „Studia Płockie” 2002, 30, s. 191–214.
- Góralski W., *Ius connubii w Kodeksach Prawa Kanonicznego z 1917 oraz z 1983 roku*, w: *Historia magistra vitae. Księga jubileuszowa ku czci Profesora Jerzego Flagi*, red. A. Dębiński, S. Wrzosek, K. Maćkowska, M. Kruszkowska-Gadoś, Lublin 2007, s. 187–203.
- Góralski W., *Ius connubii w Kodeksach Prawa Kanonicznego z 1917 oraz z 1983 roku*, w: *tenże, Studia nad małżeństwem i rodziną*, Warszawa 2007, s. 173–194.
- Góralski W., *Kanoniczne prawo małżeńskie*, Warszawa 2000.
- Hervada J., *Studi sull’essenza del matrimonio*, Milano 2000.
- Lo Castro G., *Matrimonio, diritto e giustizia*, Milano 2003.
- Moneta P., *Il diritto al matrimonio (can. 1058)*, w: *Diritto matrimoniale canonico*, t. 1, ed. P.A. Bonnet, C. Gullo, Città del Vaticano 2002, s. 191–205.
- Montini G., *Gli impedimenti dirimenti in genere (cann. 1073–1076)*, w: *Diritto matrimoniale canonico*, t. 1, ed. P.A. Bonet, C. Gullo, Città del Vaticano 2002, s. 345–364.
- Paździor S., *Uchylenie klauzul dołączonych do wyroków w Trybunale Archidiecezji Lubelskiej, „Ius Matrimoniale”* 1997, 2/8, s. 145–157.
- Steczkowski P., *Il conflitto fra foro interno e foro esterno nel diritto matrimoniale del CIC 1983*, Roma 1998.
- Tejero E., *Naturaleza jurídica de la incapacidad para asumir las obligaciones esenciales del matrimonio y „ius connubii”*, „Fidelium Iura” 199, 6, s. 226–343.
- Viladrich P.J., *Teoría de los derechos fundamentales del fiel*, Pamplona 1969.
- Vlaming Th., Bender L., *Praelectiones iuris matrimonii*, ed. 4, Bussum 1950.

Streszczenie

Wrodzone człowiekowi i należące do jego fundamentalnych praw *ius connubii* (prawo do zawarcia małżeństwa) jest jednocześnie prawem wiernego w Kościele, zagwarantowanym w kan. 1058 Kodeksu Prawa Kanonicznego; stanowi ono trwałą podstawę kanonicznego systemu małżeńskiego. Wykonywanie tego prawa zawsze znajdowało swoją podstawę w takich czynnikach, jak: istotna rola zgody

małżeńskiej jako przyczyny sprawczej małżeństwa, wolność nupturientów, kompetencja władzy kościelnej w stanowieniu przeszkód do zawarcia małżeństwa oraz forma zawarcia tego związku.

Prawo do zawarcia małżeństwa nie ma jednak charakteru absolutnego, podlega bowiem niezbędnym ograniczeniom. Obok ograniczeń pochodzących z samego prawa Bożego (wynikających z naturalnej struktury ontologicznej osoby ludzkiej), skutkujących niezdadnością (*incapacitas*) osoby do zawarcia małżeństwa, istnieją ograniczenia pochodzące z interwencji ustawodawcy kościelnego, skutkujące niezdolnością (*inhabilitas*) osoby do zawarcia małżeństwa.

Gdy chodzi o stwierdzenie (zdeklarowanie), kiedy prawo Boże nie pozwala na zawarcie małżeństwa, należy to wyłącznie do najwyższej władzy kościelnej (Stolica Apostolska). Do najwyższej władzy kościelnej należy również stanowienie ograniczeń *ius connubii*, może to jednak czynić jedynie z uwagi na dobro wspólne, ochronę wartości samego małżeństwa, a niektórych przypadkach także z uwagi na dobro samego nupturienta.

Ograniczenia prawa do zawarcia małżeństwa pochodzące od ustawodawcy kościelnego wyrażają się przede wszystkim w stanowieniu przeszkód małżeńskich oraz formy kanonicznej zawarcia małżeństwa.

Słowa kluczowe: *ius connubii*, małżeństwo, prawo, ograniczenia prawa

THE RIGHT TO ENTER INTO MARRIAGE. A CANONIST'S PERSPECTIVE

Summary

The inherent human right to enter into marriage is at the same time the right of the faithful in Church, guaranteed in canon 1058 of the Code of the Canon Law. It constitutes a lasting basis for canonical marriage system.

The right to marriage, however, is not absolute since it is subject to necessary restrictions. Apart from restrictions deriving from the law of God itself, there are restrictions which derive from the Church legislator; both result in the nullity of marriage.

If it is to be decided when the law of God does not allow marriage, it is solely up to ultimate church authority (the Holy See). It also decides about *ius connubii* restrictions, but it can do so only for the greater good or to protect the value of marriage, and in some cases also for the welfare of the bride or groom themselves.

The limitation of the right to enter into marriage deriving from the Church legislator is expressed above all in decisions about marriage obstacles and the canonical form of entering into marriage.

Keywords: *ius connubii*, marriage, right to enter into marriage, limitation of the right to enter into marriage